

Színházi hírességek, akiknek az aradiak is tapsolhattak

Az aradi magyar színjátszás 130 éve alatt (1818–1848) alig akadt olyan „csillaga” a magyar színészetnek, aki ne lett volna valamilyen kapcsolatban a Maros-menti várossal. A kijelentés a mai fülnek túlzásként hangzik, pedig igaz. Sok nagy személyiség itt született (az ismertebbek közül Rajnai Gábor, Gál Gyula, Ilosvay Katalin, Jávor Pál stb.), de még több azok száma, akik szerződött tagként vagy vendégszereplőként felléptek az aradi színpadon, mert annak idején erre adottak voltak a feltételek.

A 19. század első évtizedeiben, a színészet hőskorában mintegy 15 társulat járta – rendszerint kötbéres szekerekkel– az országot, valahogy úgy, mint Liliomfi és társai Szigligeti máig népszerű darabjában, még 1860-ban is csak 18 társulatról közöl adatokat a Magyar Színházi Lap. Ahol az előadások számára alkalmas helyiség volt, ott játszottak, vitték a kultúrát és szórakoztatták a publikumot, mert vidéken más szórakozási lehetőség (a vándorcirkuszok produkcióin kívül) a hétköznapi ember számára nemigen volt.

A pesti Nemzeti Színház (akkori nevén Magyar Színház) megnyitásáig, 1937-ig, a színészet „nagyjai” Déryné, Szerdahelyi József, Szentpétery Zsigmond, a Petőfi által megénekelte Megyeri vándortársulatokkal járva az országot értek elismert nagy művészekké. A színészek életformája volt a helyváltoztatás, egy-egy településen maximum néhány hónapig maradtak, pontosabban addig, amíg „futotta” a repertoár darabjaiból. Estéről estére más-más darabot kellett előadni, hiszen még a nagyobb településeken is szinte mindig ugyanazok ültek a nézőtéren, így a műveket maximum kétszer, háromszor lehetett csak előadni, mert több alkalommal nem lett volna rá közönség. Később, mikor a nagyobb városokban állandósult a színészet, akkor is rendszerint vidéken tűnt fel egy-egy nagyobb tehetség, innen szerződötték őket a fővárosba.

Arad a vándorló társulatok legfőbb útvonalába esett, és az együttesek feltétlenül megálltak a városban, mert nagy, rendezett település volt, és nem kellett fellépésre alkalmas épületet keresni, mint sok helyen. A városnak már 1817-től kőszínháza volt, ahol télen-nyáron lehetett szerepelni, volt olyan nyár, amikor 3-4 együttes is eljutott ide. (A környék nagyobb helységeiben jóval később, például Temesváron 1875-ben, Nagyváradon 1900-ban, Makón 1903-ban építettek állandó otthont Tháliának).

A vasúti hálózat kiépülése után, mikor a város fontos közlekedési csomópont lett, a színészeknek megérte „leugrani” Aradra néhány fellépésre, akár Budapestről akár Kolozsvárról vagy Szegedről, hiszen néhány óra alatt ideérkeztek, és akár már másnap mehettek vissza. Csak az aradi direktorok szervezőképességén múlt, hogy hány ismeret nevű színészt „hoz le”, ami persze az igazgató pénztárcáját is vastagította, hiszen a közönség szívesen megnézett egy-egy hírességet, még akkor is, ha felemelt helyárral ment az előadás. Következzék tehát néhány híresség nagy vonalakban felvázolt portréja.

Jelentős személyiség az aradi színészet történetében **Pergő Celesztint** (1784–1858),

a magyarok társulatok sorában az övé volt az első, amely egy teljes téli színevadot (1838/ 39) töltött Aradon. Eddig a főidényben (októbertől virágvasárnapig) német társulatok adtak itt műsort, így volt ez más vegyes lakosságú településen is a 19. század első évtizedeiben. 1838 júliusában azonban Szépművészeti Bizottság alakult, amely következetesen harcolt a magyar színészet ügyéért. Kapóra jött, hogy az évek óta itt működő német igazgató, Miller csődbe ment, és távozott, így a következő téli évadra magyar társulatot, Pergőéket sikerült Aradra szerződtetni. (A direktor Váli szerint itt Petheő néven jelentkezett be, ez volt az eredeti családneve).

Pergő sajátos alakja volt a vidéki színjátszásnak, igazi „vándorszínész”, aki több-kevesebb szerencsével szinte mindenütt fellépett, ahol előadásra alkalmas hely volt az országban. Ismertségét mutatja, hogy a színlapokon csak a keresztneve, Celesztin szerepel. Pályája még a 10-es évek elején indult, ő volt a korra jellemző, úgynevezett „síró-éneklő” előadasmód legnevesebb képviselője. Erre a nagy gesztusokkal kísért deklamáló kifejezésformára a kezdetekben volt szükség, mikor az alkalmi termekben nehezen lehetett látni és érteni a színészeket. A harmincas években azonban ennek már alig volt létjogosultsága, és Egressy Gábor romantikus játszási stílusa lassan ki is szorította ezt a magyar színpadokról, Pergő Celesztin azonban nem tudott leszokni róla. Remek fizikai adottságai, szálas termete, erőteljes hangja sem tudta ellensúlyozni az egyre korszerűtlenebbé váló, sokszor szó szerint „ordító” modorosságait.

Az együttes, amelyet Farkas Józseffel együtt irányított, Arad – Szeged Színésztársaság néven 1838. szeptember 20-án kezdte meg fellépéseit a *Párizsi napló* című vígjátékkal. Számos Scribe-mű volt a repertoárjukban, például a *Férfigyűlölő*, a *Tiltott portéka*, a *Pajzán ifjú*, sok közönséget vonzó hangzatos című zenés darabot játszottak: *Tündérmagányországban*, *Két szó vagy rettenetes éjszaka az erdőben*, *Havasi rémkirály*; *Velencei farsang*, *Szmolenszk ostro-*

ma. Músorton volt Katona József „énekekkel tűzdelt” alkalmi játéka, a *Luca széke karácsony éjjelén*. A több nemzetiségű nézőközönségre való tekintettel volt drámájuk a szerbekről *Királyevics Markó, a legelső szerb hős* címmel, ennek szerzője maga a direktor volt, a *Szebeni erdő* énekes játékban „erdélyi oláh tánczot” hirdettek.

Mai szemmel nézve a repertoár legértékesebb darabja a *Hamlet*, amelyet 1838 novemberében tűztek műsorra. Világosvári néven az aradi tudósító így ír az előadásról a pesti Honderűben: *„Kálmánné (Ophélia) azon jelenete, midőn, mint örült jelenik meg, mind maga, mind a közönség részéről érzést nem támasztva folyt le. Baranyi (király), Körösné (királyné) is hidegen adták szerepeiket, Farkas (Oldelholm) helyén volt, Deési (Laertes) nem”*. Dicséri azonban a címszerepet játszó Pergőt: *„Celesztin meglepő tünemény volt színpadunkon, minőt még e szerepben nem láttunk. Ő átgondolt játékaival magát fölemelte a karakter fönségéhez”*.

A közönség érdeklődését azonban a válogatott műsor dacára sem tudták fenntartani egész évadban, így a következő évtől télire ismét a németeké a színház, legközelebb Celesztinék is nyáron (1839) jönnek Aradra játszani, csak 1847-től válik rendszeressé, hogy a főidényben magyar társulaté legyen a színház.

Ez év őszétől Gócs Ede kapja meg a Hirschl-színházat, és 1849 tragikus őszéig direktorkodik itt sikeresen. Együttesében tűnik fel a későbbi fővárosi híresség, **Munkácsy Flóra** (1836–1906) eredeti nevén Gaidler Emília, később, 1858 után mint Felekyné. Korán lépett a világot jelentő deszkákra, színészcsaládból származván már 1842-től gyermekszínész volt. Aradon 1847-ben szerepelt

először (11 éves ekkor), és 1853-ig voltak itt fellépései. Ezután Bécsben tanul, és onnan visszatérve 19 éves korától (1855-től) a Nemzeti Színház tagja lesz, de Aradhoz se lett teljesen hűtlen, rendszeresen járt ide vendégszerepelni.

Sok szerepkörben játszott, kezdetben romantikus leányalakok érzelmes megformálója, később jól alakította a klasszikus és társadalmi drámák hősnőit. Rendkívüli egyéniség, sugárzó szépség volt. Jókait annyira elbűvölte, hogy róla mintázta Fanny alakját az Egy magyar nábobban – írja róla A magyar színészet nagy képeskönyve. Szépségét számtalan festő, szobrász megörökítette, többek között Barabás Miklós, Lotz Károly, Than Mór.

Zsigmond Miklós Az élet riportjai című könyvének egyik riportjában az idős aradi zenetanár, Szilágyi Gyula, aki gimnazistaként 1866-ban került Aradra, Munkácsy Flórára így emlékezik: *„Joggal állíthatom, hogy sem Pesten, sem Bécsben nem találtam hasonló csodálatos szépségű, tehetséges drámai színésznőt. (...) Annyit tapsoltam neki, hogy bizony többször teljesen elfeledkeztem tűzmesteri mivoltomról.”* A Hirschl-színházban *„akkoriban a nézőtér jobb és bal oldalán két hatalmas pléhkályha árasztotta a meleget,”* ezt a tűzmesteri feladatkörrel megbízott diákok *„táplálták fahasábokkal”*, ennek fejében ingyen jöhettek be a színházba.

Felekyné Munkácsy Flóra egyik nevezetes aradi vendégszereplése 1872 nyarán volt. Ekkor Szerdahelyi Kálmán igazgatásával a pesti Nemzeti Színház néhány tagjából álló csapat, a helyi igazgató, Follinus János embereivel kiegészülve *„aratta le a hálás város hódolatát.”*

A pestiek között ott volt a Feleký házaspár, Prielle Kornélia, Dulka Sarolta, Szigeti Imre, Leövey Leó, Náday. Velük jött Aradra a mesterségbeli tudását most tökéletesítő, fiatal, nagyon tehetséges színésznő, **Jászai Mari** (1850–1926), akkor

még Kassainé, aki férjének így számol be az aradi tapasztalatokról: „*Mindennap színpadon! Tegnapelőtt Kukli, tegnap Idegesek, ma Tartuffe, holnap Falura kell menni, szombaton Stuart, vasárnap Gyöngéd rokonok! És ez így megy! Minden nap tanulni, tanulni! Eddig játsztam 15 szerepet.*” (...) *Vettem észre, hogy nagyon sokat haladtam e hó alatt (...) ez a sok különféle szerep bizonyos nyugalmat adott, ami eddig (úgy) érzem, hogy hiányzott.*”

A műsor Moreto *Közönyt közönnyel* című darabjával kezdődött, ebben Felekyné Munkácsy Flórának, valamint Szerdahelyinek volt parádés szerepe. Az egy hónapig, július 31-ig tartó programot sok taps és az elismerés kísérte

Az előadássorozat végén „*Felekyné (Munkácsy Flóra) és Prielle Kornélia rengeteg virágot, szalagos koszorút kapott, (...) a két igazgató, Feleký és Szerdahelyi hálás tapsokat, de kijutott az ünneplésből a kis Dulka Saroltának, aki 30-szor lépett fel, és a nagyon tehetséges Kassainénak is. (...) Aradon mindig telt házak előtt játszottak, és a színészek nem győzik eléggé dicsérni a pártfogást és rokonszenvet, amit Aradon találtak*” – írta róluk a neves színháztörténész, Mályuszné Császár Edit a színész házaspár, Szerdahelyi Kálmán és Prielle Kornélia életéről szóló könyvében.

Jászai Mari, akit ettől az esztendőttől, 1872-től szerződtet a Nemzeti, a legnagyobb magyar tragikává nőtte ki magát. Aradra az 1880-as évektől kezdett rendszeresen „lejárni” vendégszereplésre. Telt házak előtt a közönség lelkes ünneplésétől kísérve évente eljátszotta itt a nagy szerepeit, Évát *Az ember tragédiájából*, Máriát később Erzsébetet Schiller *Stuart Máriájából*, a címszerepet Racine *Phaedrájából*. Műsora 1891 áprilisában Szophoklész *Elektrájával* egészült ki.

A Nemzeti Színház 1890. december 30-án mutatta be az ókori szerző tragédiáját Jászai Marival a címszerepben, s ez a nagy művésznő talán legéret-

tebb alakítása, amely a Nemzetiben 60 előadást ért meg, de vidéken is divat lett a nagy görög drámáját játszani. Az országos siker elsősorban Jászai zsenialitásának volt köszönhető, és annak, hogy a művésznő a felkéréseknek eleget téve a különböző helységeken – beleértve Aradot is – mintegy kétszázszor játszotta el a szerepet. *„Már az első hangja, midőn még nem látható, az apai oszlopos házból kihallatszó mély nyögése jellemzően eltalált kezdete volt gyászra és indulatai festésének – írták róla a fővárosban –, ahogy megjelent feketén, toprongyosan. (...) Arca sápadt, haja kócosan csüng, az egész magatartása (...) a testi, lelki nyomorúságot viseli magán.”* A tragikus sorsú hősnő megformálásával valósággal *„elektrizálta”* a közönséget Aradon – szellemeskedik az Arad és Vidéke kritikusa –, mert minden hangja, mozdulata maga volt az élet. Zsúfolt ház előtt játssza az ókori tragédiát 1908 decemberében is. 1907 márciusában, mikor Oscar Wilde *Lady Windermere legyezője* című darabjának főszerepét alakítja, akkora a lelkesedés, hogy még a zenekari árkot is *„kiadták”* a nézőknek.

Jászai szerénységére, színészi alázatára jellemző az a levél, amelyet 1904 decemberében írt Zilahy Gyulának, aki ebben az időben az Aradi Nemzeti Színház igazgatója volt:

„Kedves Zsül barátom! Abból az alkalomból, hogy ezüst koszorúval tiszteltek meg az aradiak, hálatelt szívvel mondok köszönetet az aradi színház mélyen tisztelt közönségének az irántam tanúsított végtelen jóságáért. Nem titkolhatom, hogy ilyen nagy megbecsülés, ilyen fényes ajándék, mellyel engem megtisztelni kegyeskedtek egy kissé sok, ezért újabb és újabb tartozás esik lelkiismeretemen, melyet úgy érzem, meg kell fizetnem. Csak az a boldog ezen a földön, aki nem dolgozik hiába, hát még aki munkájának méltánylását megnyeri. A túlbecsülés azonban mindig kis fájdalmat visz az örömbé,- édes szemrehányást. Látod, mivé kellett volna lenned? Látod, mit várnak tőled? Ezentúl

ne bitorold túl a tisztséged, hanem érdemeld ki valósággal. És te, Zilahy Kolléga, add tudtára a kedves jó aradi közönségnek meleg köszönetemet azért, mellyel nagy tragédiámat annyi szeretettel, tudással, fáradtságot nem kímélve beállítottad, rendezted, köszönet neked és a nagyra becsült társulatodnak nehez munkájukért.

Jászai Mari, Bp., 1904. december 9.” (Az írást az Arad és Vidéke 1904. december 10-én közli)

A művésznő utoljára 1923-ban jött volna Erdélybe, többek között Aradra is, a centenáriumi ünnepekre, amelyet Petőfi születésének századik évfordulójára rendeztek, a román hatóságok azonban nem engedték be az országba, pedig az aradi társulat akkori művezetője, Szendrey Mihály a határállomásig ment elébe.

Fiatal énekesként Budai társulatában egy évadot (1959/ 60) itt játszott **Ódry Lehel** (1837–1920).

Ódry Lehel

A remek baritonénekes nyugdíjasként 1898 ősztől újra Aradra jött, három évadon át rendezett és énekelt Leszkay társulatában, nagy szerepe volt abban –a megkapott állami szubvenció mellett–, hogy ebben az időben az operajátszás itt a kulturális élet középpontjába került.

Az ő közreműködésével állítják színpadra például a *Faustot* 1898. október 24-én, amely óriási siker. A fővárosi Országos Hírlap (főszerkesztője Mikszáth Kálmán) október 28-án így ír az előadásról: „*Fényesen sikerült a tegnapi előtti előadás Aradon, zsúfolásig megtelt a színház. Margarétát Ruzsinszky Iлона énekelte, aki a vidék legjobb hangú primadonnája. Jó volt Rédey Szilvia, a férfiak közül Odry Lehel, Pintér Imre, Déry Jenő.*” Az Arad és Vidéke Odry jellemábrázoló erejét dicséri, ugyanakkor megállapítja, hogy az idős nagy művész hangja kissé megkopott, de énekművészete nem.

A jeles énekes később végleg Aradra költözött (felesége rokonai aradiak voltak), énekiskolát alapított, képezte az ifjú tehetségeket, az aradi színház nem egy énekes az ő keze alól került ki. Itt ünnepelték 1917-ben a 80 éves születésnapját fővárosi jeles küldöttek jelenlétében, temetése 1920 februárjában valóságos nemzeti tüntetés volt a Maros-parti városban. (Aradon ekkorra megtörtént az impériumváltás)

Arad megbecsülte a könnyű műzsa képviselőit is, lelkesen tapsoltak Pálmay Ilkának, Küry Klárának, Szoyer Ilonkának, Tapolczay Dezsőnek. A 20. század elejének igazi csillaga azonban **Fedák Sári** (1879–1955), aki 1902 nyarán Leszkay Dezső igazgatásának idején jött először Aradra, ekkor augusztus 24-től szeptember elsejéig a *Baba*, a *Kisasszony feleségem*, *San Toy* (kétszer) a *Lili*, a *Bibliás asszony* című operettekben és a helyi tárgyú népszínműben, a *Nániban* lépett fel.(Follinus Aurel műve Glogovácon, a mai Vladimirescun játszódik).

Fedák csillaga most van feljövőben, 1900-ban a Magyar Színházban, 1901-től az akkor már javarészt operettekét játszó Népszínházban majd a Ki-

rály Színházban arat osztatlan sikert „nadrágszerepeivel.” Ő viszi diadalra a fővárosban – többek között– a *Bob herceget*, a *János vitézt*, színésznők sokasága utánozza Pesten és vidéken, a neve fogalommá válik. A legnagyobb operettprimadonna volt, annak ellenére, hogy alig volt énekhangja, ezzel önkritikus lényé révén tökéletesen tisztában volt, fogyatékoságait pazar humorral figurázta ki, de mástól nem tűrt kritikát. Remek humora, gátlástalansága, különleges egyénisége, mozgása ellenállhatatlanná tette. Úgy táncolt, hogy az angol királyi pár is megcsodálta. Sikeres volt Bécsben, Párizsban, az Egyesült Államokban. Ő volt a legjobban fizetett színész, igazi sztár a szó mai értelmében is. Birtokot vásárolt vidéken, az elsők között furikázott saját autóval Budapesten, de utolsó éveit a legnagyobb nyomorban töltötte egy kis falu, Nyáregyháza düledező házában, miután leülte a Népbíróság által rászabott nyolc hónapos börtönbüntetést. 1954-ben a Déryné Színház felkérte a *Nagy mama* címszerepének eljátszására, de utóbb ezt az ajánlatot is visszavonták. Magánosan, elhagyottan halt meg Budapesten 1955 májusában, csak a komornája maradt meg mellette.

Az 1900-as évek elején nagyváradi fellépése alkalmával Ady így ír róla: „...Ő első Fedák Sári. Egy és szuverén. (...) A beregszászi bakfis egyszerre felszaladt a színpadra mint gyötrelmes erő, szűz vihar. Végigsöpört ott mindent, trónjaikról lerángatta a színpadi királynőket, félelmetes bálványokat, szent és sérthetetlen formákat, tradíciókat.”

Íme, a magyar operett – írta Németh László a hatvanéves Fedákról – „Egy asszony, aki nagy egyéniség. (...) A közönség azt imádta benne, hogy nemcsak operettet kapott, de különös nyers ízzel megkapta a maga életkedvét.” Aradon is hatalmas a siker, valóságos Fedák-láz van – írta az Arad és Vidéke 1902. augusztus 25-én, és ez a „betegség” hosszú évekig tartott, még az

Apolló moziban is kitört a tapsvihar, amikor 1913-ban a filmvászonon feltűnt az alakja. (Arad és Vidéke 1913. október 12.)

Produkcióit a színházban fergeteges taps kíséri, és dicsérő kritikák. A *San Toy* után így írnak róla: egzotikus báj, ügyesség, energikusság, temperamentum és finomság van minden mozdulatában. Enyhe bírálatot csak a *Náni* után kap: üdeségével hatott, jól táncolt, de nem volt bensőséges, a *Náni* nem az ő világa. (Arad és Vidéke, 1902. szeptember 3.) Ezt követően „Zsazsa” rendszeren jön Aradra, évente 3-4 estét táncol-énekel, extázisba hozva az aradi rajongókat. A sikersorozatban egyszer van gikszer, 1904 nyarán nem ünneplik eléggé, és valami apró félreértés is történik, ezért megsértődik. (Nem jövök többet ebbe a „piszkos városba” – írja az egyik levelében), és néhány évig Arad tényleg kimarad a kiszállások sorából. „Zsazsa revidivus” – írja Farkas Ferenc az Arad és Vidékében 1910 júliusában abból az alkalomból, hogy a díva hat év után újra megjelent az aradi színpadon. Ebben az évben a *Cigányszerelemben* és a *Luxemburg grófjában* bűvöli a közönséget. A kritikus a primadonnából áradó erotikát emeli ki: hangja nem javult, de tánca, mozgása olyan, „*hogy még a gerendák is tüzet fognak.*” Közben ő is megbékült az aradiakkal, 1911 nyarán azt nyilatkozta a sajtónak, hogy párizsi vendégszereplés után nagyon fáradt, de nem tudott ellenállni Szendrey kérésének, „mert *Aradon annyira intelligens és szeretetre méltó publikum van*”. (Arad és Vidéke 1911. július 15.)

A dráma nagyjai közül 1904 tavaszán **Somlay Artúr** (1883–1951) szerződött Aradra.

A neves színész, akit sokan a 20. század egyik legnagyobb magyar előadóművészeinek tartanak, később egy 1931-es aradi vendégszereplése alkalmával egykori aradi kalandjaira így emlékezett: „*Vékony dongá-*

jú, vékony tehetségű kezdő színész voltam, amikor Aradra szegődtem Zilahy Gyula igazgatóhoz, és bizony csúfosan megbuktam, a színügyi bizottság a szerződésem felbontását követelte. (...) Barabás Béla, aki akkor a bizottság tagja volt, mentett meg a kirúgástól". Abban, hogy el akarták küldeni, nemcsak a rossz színpadi teljesítmény játszott szerepet, hanem az is, hogy a társaival valami „stiklit” követtek el a színpadon előadás közben a rendező, Csiki László ellen. (A színészek sokszor kegyetlen tréfákat találtak ki az előadások közben önmaguk szórakoztatására, amint ezt számtalan anekdota bizonyítja.)

Az 1931-es vendégszereplés idejére Somlay már jócskán „túlnőtte” az aradi társulat „méreteit”, a magyar nyelvterület legnagyobb művészei között tartják számon „színészi tarsolyában” a legnagyobb szerepekkel. Olyan művész, aki személyes varázsával képes „magához emelni” színésztársait. Salgó Pál az Aradi Közlönyben 1931. január 2-án így ír: *„egy lendületet adó rendező vagy színész kell az együttesbe, és máris új perspektívák felé halad (...) Izsáki Margit, a darab női főszereplője a pesti művész irányítása alatt kellően ki tudta emelni a házasságtörés hamis vádjába keveredett asszony lelki konfliktusait, Jávor Alfréd is nagyszerűen érezte magát a félrevezetett férj szerepében. Kellemes este volt a mai, amely prózai újdonságnál igen ritka nálunk”.*

Az aradi közönség egyike volt a legjobbaknak – mondta Somlay az előadás után a vendégre kötelező udvariaskodás szabályai szerint a sajtó képviselőjének. A mondanivalójának többi része azonban sok igazságot tartalmazott: a közönség érdektelenségének leküzdésére jó vendégszereplőket kell hívni, ahogy ezt a pozsonyi német társulat teszi. Ha nem futja többre, inkább kevesebb előadást kell tartani, de jobb színészekkel. És a magasabb színvonal előbb-utóbb meghozná az eredményt.

A mai idősebb generáció, ha „élőben” nem is látta őt játszani, a „Valahol Európában” című film karmesterének megrázó megformálása biztos megmaradt az emlékezetében. Azt viszont talán kevesen tudják róla, hogy 1951. november 10-én öngyilkos lett *„már nagyon megtelt elkeseredésének pohara”* –írja róla Lengyel György A színházi emberek című kötetében – , pedig a sztálinista rendszertől két Kossuth-díjat kapott. Az utált, hazug szerepeket azonban el kellett játszania, és azt sem bírta elviselni, hogy színésztársai egy részét kitelepítették, hiába harcolt értük legmagasabb fórumok előtt. *„Mindig képességeim legjavát igyekeztem adni. (...) Szerettem mesterségemet, de ami körülötte volt, abba belépni se szerettem. Szörnyű gondok között hagyom el az életet, amely nem sok gondtalan percet szerzett nekem. (...) Az emberek veszedelmes közelségében éltem, meglehetősen hosszú ideig – most talán biztonságban vagyok –* írta búcsúlevelében, amelyet csak a 1990-es években hoztak nyilvánosságra.

A bemutatott művészekon kívül még hosszan folytathatnánk mindazok bemutatását, akiknek az aradiak tapsolhattak. Évekig Aradon színészkedett – többek között – Szerdahelyi Kálmán, E. Kovács Gyula, K. Hegyesi Mari, Ditrói Mór, Hunyady Margit, Fenyvesi Emil, Forgách Sándor, Gál Gyula, Pethes Imre, itt kezdte színészi pályáját 1936-ban Senkálzky Endre. Néhányuk művészi pályájának alakulásában jelentős szerepet játszott az aradi színpad, nem véletlen, hogy innen kerültek a „világot jelentő” pesti vagy kolozsvári színpadokra. Talán az sem csak a kedvező közlekedési viszonyoknak köszönhető, hogy állandó vendég volt itt például Prielle Kornélia, Beregi Oszkár, Molnár Béla, vendégszerepelt szinte évente Márkus Emília, Újházi Ede, Hegedűs Gyula, és gyakran lépett fel Csillag Teréz, Szamosy Elza, Krammer Teréz .....

A művészek aradi szerződötése vagy fellépéseik azonban nem szoktak bekerülni sem az életrajzokba, sem a róluk írt tanulmányokba, értékelésekbe.

Az ő alaposabb megismerésük érdekében is érdemes alaposabban foglalkozni Arad már-már elfelejtett magyar színészetének történetével.

Piroska Katalin

Nyugati Jelen Évkönyv, 2013